

Reisverslag Guatemala, Mexico en Honduras Deel 3 – mei, juni 2009+ hoogtepunten Mexico politieke situatie, hoogtepunten van de reis in lijstjes: Maya-monumenten en -klederdrachten, kerken, vulkaan- en bergbeklimmingen, markten, natuurgebieden, documentaires, gezelligheid, triestheid en indrukwekkendste momenten.

Hoewel al anderhalve maand terug in Nederland wil ik jullie – en mezelf – niet mijn derde reisverslag onthouden van mijn reis door Guatemala. Ik noem ook mezelf omdat het een mooie gelegenheid biedt om mijn herinneringen en gedachten op papier te zetten, voor ze verloren gaan in een brei van nieuwe (mooie) herinneringen in combinatie van een verlies aan hersencellen. Wat dat betreft heeft bijvoorbeeld 10 dagen Oerol, Guatemala al weer een heel eind naar de achtergrond gedrongen. Maar omdat deze Oerol in vele opzichten behoorlijk indrukwekkend was, stuur ik daarvan ook een impressie op. In dit reisverslag eerst de nasleep van mijn bezoek aan Mexico waar ik tijdens het vorige verslag eindigde. De rest van de reis beschrijf ik aan de hand van lijstjes, waar ik hetgeen ik tegenkwam en/of leerde tijdens 11 weken Centraal Amerika nog eens de revue laat passeren. Ik probeer hier ook lessen voor de (nabije) toekomst uit te trekken, soms ook voor de Nederlandse en Europese situatie. Aan de orde komen o.a. de mooiste cq. indrukwekkendste Maya-ruines, markten, vulkaanbeklimmingen en kerken, maar ook de top 6 van triestheid en de indrukwekkendste momenten. Reacties zijn natuurlijk welkom.

Mexico; aftermath

Mensen die mijn tweede reisverslag nog herinneren weten dat een groot deel hiervan bestond uit mijn bezoek aan Frans van der Hoff op 17 en 18 april. Het lijkt wel een eeuwigheid geleden, en inmiddels heb ik alles wat kunnen relativeren. Grote hulp daarbij kreeg van journalist Jan Paul Smit, die het vak van journalist en fotograaf vergeleek met bedelaars.

Uit zijn emails wat passages:

Het hoort bij het journalistenvak dat sommige bronnen geen zin hebben iets te zeggen en andere eerst wel en daarna niet meer - om allerlei verschillende en soms onbegrijpelijke redenen. Naar mijn idee is het praktischer te zoeken naar verschillende bronnen die elkaar aanvullen, dan daarover te psychologiseren. Kortom: trek het je niet teveel aan.

We moeten ons inderdaad goed realiseren dat wij journalisten (fotografen) eigenlijk informatie-(beeld-)bedelaars zijn. Blij met alles wat ons van harte geschonken wordt en met respect als ons iets geweigerd wordt, want mogelijk heeft de weigeraar een goede reden. Inventief sprokkelen via verschillende achterafpaadjes; en wetend dat iedere milde gever/geefster of barse weigeraar ook haar eigen persoonlijke motieven heeft. Waarom ook niet?

In dat licht is het dus goed te verklaren dat we vlak voor ons afscheid in een discussie terecht kwamen, die ik niet aan zag komen. Frans van der Hoff vond het - waarschijnlijk - geen goed idee meer om het afgesproken interview met hem te houden, en zocht naar een manier om het gesprek te beëindigen. Dat verklaart ook dat hij niet meer inging op mijn verzoek het interview te houden, als hij Nederland zou bezoeken in juni. Het zij zo.

Inmiddels zijn op 7 juli ook de uitslagen van de Mexicaanse parlementsverkiezingen bekend geworden. De PRI, die het land decennialang bestuurde en tijdelijk werd afgelost door o.a. president Fox, heeft weer een meerderheid behaald. De linkse partij PRD verloor de helft van haar zetels, mede doordat men onderling verdeeld was. Daarbij ondersteunde de vorige linkse presidentskandidaat Obrador andere partijen!? Ik word wel eens moedeloos van die linkse verdeeldheid, die je in veel landen terugziet, en waardoor rechts alsmaar aan de macht kan blijven.

Zo'n week nadat ik Mexico verlaten had, begonnen de berichten over de Mexicaanse (varkens)griep de kop op te steken. Rond koninginnedag stonden de kranten er in zowel Guatemala als Honduras vol van. Familie en vrienden maakten zich zorgen om me, maar ondertussen is duidelijk dat de ziekte net zo hard zal toeslaan in Nederland als in Centraal Amerika. Of we ons ook allemaal moeten laten vaccineren is weer een heel andere vraag. Ik ben daar nog al sceptisch over, o.a. vanwege de grote lobby van de geneesmiddelenindustrie op de World Health Organisation en de banden die b.v. vaccinatiegoeroe Ab Osterhaus heeft met het bedrijfsleven. En met welk middel laten we ons allemaal inspuiten?

De (rest van de) reis in lijstjes

Ter afwisseling van de chronologische volgorde die ik tot nu toe hanteerde, heb ik besloten de (rest van de) reis te bespreken aan de hand van lijstjes. Naast voor de lezers die bepaalde stukken willen overslaan is dit misschien ook gemakkelijk voor toekomstige reizigers.

De mooiste Maya-monumenten; lessen voor de toekomst bijvoorbeeld al in 2012

De drie landen die ik bezocht staan natuurlijk bekend om de Maya-monumenten, overblijfselen van een cultuur die ver voor de West-Europese cultuur floreerde. De ruines die je nu kunt zien zijn slechts een klein deel van de oorspronkelijke steden. Meestal zijn alleen de belangrijkste tempels en de paleizen rond het belangrijkste centrale plein opgegraven. De huizen van de normale bevolking zijn vaak nog bedekt onder bossen. Verder is opvallend dat alle gebouwen zonder lastdieren, wielen en metalen hulpmiddelen zijn gebouwd, dus puur met menskracht.

Het is nog steeds een raadsel waarom de steden tussen 800 en 900 plotseling leegliepen. Door het ontcijferde Maya-schrift is minutieus te volgen welke koning wanneer heerste, maar dan houden de data opeens op. Men denkt dat het te maken heeft met te snel gestegen bevolking, en de luxere consumptie van een deel van de mensen in relatie tot de oprakende natuurlijke hulpbronnen. Onderzoek bij de ruines in Copán (Honduras) heeft aangetoond dat men niet meer zelfvoorzienend was voor voedsel, en voedsel moest importeren uit andere gebieden. Een reden hiervoor was ook dat de beste landbouwgronden bij de rivier werden ingenomen door de uitbreidende steden, en de voedsellandbouw zich verplaatste naar de minder vruchtbare heuvels. Dit leidde weer tot erosie, overstromingen en een nog lagere voedselproductie. Van de teruggevonden skeletten bleek aantoonbaar dat men leed aan ondervoeding, besmettelijke ziektes en teruglopende levensverwachting.

De Maya's worden dan ook vaak als voorbeeld genoemd voor wat ons te wachten staat als de huidige (westerse) wereldbevolking op deze manier blijft doorgaan met overconsumptie o.a. mogelijk gemaakt door onrechtvaardige internationaal economisch - en handelsbeleid. Lees hiervoor b.v. de boeken van Jared Diamond *Collapse* in het Nederlands vertaald als *Ondergang* (2004) en Clive Ponting *A green history of the world* (1991).

De belangrijkste steden liepen leeg maar de Maya's zijn overigens niet uitgestorven. Zij leven nog steeds voort onderverdeeld binnen verschillende inheemse bevolkingsgroepen, die zich nog steeds voornamelijk bezighouden met zelfvoorzienende landbouw. Zij interesseerden me niet alleen om hun verleden, maar ook om hun toekomst. De Maya's zelf geloven dat het leven cyclisch verloopt en dat gebeurtenissen zich herhalen. De datum van 20, 21 of 22 december 2012 hangt onheilspellend in de lucht, want dan eindigt een 26.000 jaar oude Maya-kalender. (Evenals een Hindoetijdperk, Nostradamus heeft het erover etc...) Ik zal verder niet gaan speculeren – al vind ik dat een aantal crises opvallend aan het samen komen zijn – maar geïnteresseerden kunnen hun hart ophalen op het internet. In Guatemala hoorde ik echter alleen een lokale gids in de kerk van Olintepeque – waar het beeld van San Pascual te bewonderen is – over 2012 spreken. Hij voorspelde aardbevingen en hongersnoden omdat de mens de wereld zo misbruikt heeft. Na 2012 zouden we een periode van 17 jaar crisis tegemoet gaan.

1. Tikal – Guatemala (bewoond tussen 700 v. Chr. tot 900 na Chr.)

In het noorden van Guatemala, te bereiken via Flores of El Remate aan het Petén Itzá-meer. Je kon hier 's middags naar toe, het (dure, 15 Euro) kaartje is dan ook nog de hele volgende dag geldig. Een echte aanrader het zo te doen, omdat je dan 's morgens vanaf 6 uur de tijd krijgt van al de wilde dieren te genieten, voordat de hordes toeristen aantreden. Vooral de kruising tussen een fazant en een pauwhaan is prachtig. Verder zijn er vele andere vogels, apen en een soort wasberen. Ook de uitzichten vanaf de verschillende tempels over het uitgestrekte oerwoud zijn mooi. Tikal ligt dan ook midden in een nationaal park, dat in tegenstelling tot andere parken nog wel redelijk beschermd wordt.

2. Palenque – Mexico (bewoond tussen 100 v. Chr. tot 900 na Chr.), inclusief museum.

Palenque bereikte ik na een reis van zo'n 20 uur vanuit Oaxaca, waar ik Frans van der Hoff bezocht. Het mooiste en handigste is om niet in de stad te gaan zitten, maar in de bossen vlakbij de ruïnes in El Panchán. Op loopafstand vind je hier de ruïnes (zo'n drie kwartier lopen), goedkope hostels en restaurants, en La Palapa, een plek waar trance-parties gehouden worden. (Maar nu even niet vanwege het laagseizoen.)

De Palenque ruïnes vallen vooral op door hun schitterende beeldhouwwerk, waarbij de mooiste stukken in het nabij gelegen museum te vinden zijn, waaronder een replica van een graftombe. Geduld werd beloond, na anderhalve dag bewolking en buien brak gelukkig de zon door, en kon ik eindelijk die mooie foto's maakte waarop ik hoopte.

3. Copán – Honduras (900 v. Chr. – 900 na Chr.)

Deze ruïnes liggen net over de grens in Honduras. De reis is zeker de moeite waard vooral ook door het mooie stadje Copán zelf. De ruïnes zelf bevatten het mooiste beeldhouwwerk wat ik gezien heb, vooral op de metershoge *stella's*. Vergeet de *nature trail* ook niet; op informatieborden wordt de relatie uitgelegd die de Maya's met de natuur hadden en hebben.

4. Bonampak – Mexico (belangrijkste periode rond 776 na Chr.)

Klein maar heel fijn, vooral door de prachtige fresco's. Lonely Planet noemt ze de mooiste uit de pré-Spaanse periode. De inhoud van een deel van de schilderijen is wat minder 'fijn'; martelingen (het uittrekken van vingernagels) en onthoofdingen. Een thema dat overigens ook veel terugkomt in het beeldhouwwerk bij andere ruïnes.

Verder zag ik de grote beelden bij Quiriguá (mooi, maar de hoge entreeprijs is het eigenlijk niet waard, zeker als je nog naar Copán gaat) en de overblijfselen van de Maya-hoofdstad K'umarcaaj bij Santa Cruz del Quiché, die in 1524 door de Spanjaarden vernietigd werd.

De mooiste kerken

In elke stad of dorp dat ik bezocht stonden de katholieke kerken wel op het menu van bezienswaardigheden. Als de Spanjaarden iets positiefs hebben achtergelaten dan moeten het deze gebouwen zijn. Verder was het vooral de katholieke kerk die de Maya's voor en tijdens de burgeroorlog bewust maakte van hun rechten. Er zijn diverse katholieke priesters vermoord, waarvoor vaak gedenkplaatsen in de kerken zijn opgericht.

1. San Cristobal de las Casas; met name de kathedraal, Templo de San Fransisco en Templo de Santo Domingo
2. Antigua; met name de kerk en het klooster de Nuestra Señora de la Merced, de overblijfselen van de kathedraal (verwoest door een aardbeving in 1773), Las Capuchinas en de Iglesia de San Fransisco
3. San Tomás kerk in Chichicastenango; deze kerk is half Maya en half katholiek. Er staan geen banken in, want de ruimte wordt vooral gebruikt voor het brengen van offers via Maya-rituelen. Voor de kerk is ook een offerplaats waar veel wierook gebruikt wordt.
4. Santiago Atitlán; prachtige beelden en houtsnijwerk, en tevens een gedenkplaats voor de in 1981 door ultrarechtse *death squads* vermoorde Amerikaanse priester Rother.
5. Niet echt een kerk maar meer een altaar, zag ik bij de entreepost van Los seite altares zo'n 5 kilometer vanaf Livingston aan de Atlantische kust. Hier wonen de Garifuna's een negroïde volk, oorspronkelijk afkomstig als ex-slaven van verschillende Caribische eilanden. Het altaar bevat o.a. foto's van zwarte helden als Martin Luther King en Nelson Mandela, en Barack Obama stond er ook al tussen. Ik vroeg me af wie eigenlijk 'onze blanke' helden waren? Gandhi, Vandana Shiva en Walden Bello zijn Aziaten en mogen niet meedoen. Moest lang nadenken en kwam tot Roosevelt met zijn New Deal. Anderen voegden daar later John Lennon aan toe. Beetje karig toch.

De mooiste vulkaan- en bergbeklimmingen

Als het even kon zocht ik deze bergen op. Trekking blijft toch één van de mooiste sporten, waar ik eigenlijk alleen tijdens dit soort reizen aan toe kom.

1. Santa Maria bij Xela (3772 meter); al beschreven in mijn tweede reisverslag
2. Pacaya bij Antigua (2552 meter); we klommen echter maar tot zo'n 2300 meter tot de plek waar de lava de vulkaan uitstroomt. We hadden geluk dat de laatste maanden deze lava weer te zien is, en tot anderhalve meter te benaderen is. Met een stok kun je dan de lava eruit trekken, en zo zelf een steen maken. De douane was jammergenoeg niet zo enthousiast als ik, en ik moest hem weer achterlaten in Guatemala.
3. San Pedro aan het Atitlán-meer (3020 meter); mooie tocht door de bossen, maar helaas was het wat bewolkt op de top.
4. La Torre bij Todos Santos (3887 meter, de hoogste niet-vulkaan in Centraal Amerika). De tocht er naar toe gaat via La Ventosa op de lege, maar heel mooie Altiplano. Vanwege de regentijd was hier ook het uitzicht beperkt.

Andere natuur- en cultuurgebieden, soms met een vreselijk verleden:

1. **Tikal**; de ruines staan in één van de laatste beschermde regenwouden van Guatemala. Ik kreeg een deja-vu toen ik dit kleine stukje bescherming vergeleek, met de laatste regenwouden van Kinabatangan op Sabah in Maleisië. Deze worden namelijk omringd door oprukkende palmolieplantages. 'Voordeel' voor de dierenspotter is dat de overgebleven dieren heel gemakkelijk te zien zijn, omdat ze geen kant meer op kunnen. Juist deze oliepalmenplantages breiden zich nu ook snel uit in Guatemala. Zoals gewoonlijk is dit product niet bestemd voor de plaatselijke bevolking, maar als 'bio-energie' voor de export naar o.a. de VS. Hoe dan ook er zijn vele vogels en apen te zien.
2. **Semuc Champey en Lanquin**; een rivier die door een grot ondergronds gaat, en grote grot waar na zonsondergang zwermen vleermuizen uitvliegen. Als je een willekeurige flitsfoto maakte bij de uitgang van de gang, had je minimaal vijf vleermuizen te pakken.
3. De trektocht naar **Tuivan over de altiplano bij La Ventosa** drie kwartier van Todos Santos. Onderweg kom je schaapkuddes en kleine dorpjes tegen.
4. De tocht van **Rio Azul naar Cocop**; mede door de wolken en de zon, een prachtige tocht langs een rivier, met deels beboste heuvels, traditionele boerderijen, kleine velden met zwartbonte koeien en akkers. Het begin van de tocht deed me denken aan de tekst van *het dorp* van Wim Sonneveld. Rio Azul is te bereiken via een korte busreis vanuit Nebaj. Cocop staat overigens bekend om de massamoord tijdens Pasen 1981, waarbij 68 mensen vermoord werden. Er is begraafplaats waar 33 van de slachtoffers bij elkaar begraven liggen. Sommige personen – waaronder kinderen – zijn geïdentificeerd met naam en geboortedatum, anderen worden aangegeven met codes.

Markten

De markt - gehouden op één of twee vaste dagen in de week - is de uitgaansdag voor de Maya's, want naast het kopen en verkopen van voedsel, kleren en andere benodigdheden, is het ontmoeten en samen eten met elkaar een belangrijke functie.

Om de verschillende inheemse volkeren te kunnen bewonderen en fotograferen zijn de markten dan ook erg geschikt. Door de grote drukte kan ik me vrij onopvallend tussen het publiek bewegen, en met mijn zoomlens vaak ongemerkt mooie plaatjes schieten. Het voordeel is dat ik zo de meest natuurlijke plaatjes krijg, het nadeel dat ik me soms als een soort scherpshutter voel die mensen vastlegt, die als ik hen om toestemming zou vragen waarschijnlijk nooit zou kunnen fotograferen. Dus eigenlijk doe ik zo iets sneaky tegen de zin van mensen in. Er zijn echter wel mensen die als ik het ze vraag graag op de

foto gaan (soms willen ze dat ik de foto opstuur), waardoor ik een veel beter gevoel overhoud. Maar het blijft een dilemma; die (soms niet te stuiten) drang tot mooie foto's ten opzichte van het niet willen kwetsen van deze mooie mensen.

1. San Fransisco El Alto

De vrijdagmarkt wordt door Lonely Planet de grootste en meest authentieke markt van het land genoemd. Ik vond vooral de veemarkt indrukwekkend; boeren die met een paar koeien, varkens, geiten, schapen, ganzen en/of kippen naar de markt komen. Zo'n vijftig jaar geleden zullen ook Nederlandse veemarkten er zo uitgezien hebben. Op deze markt zie je vooral De K'iché-indianen.

2. Chichicastenango

Hier is de zondags(of donderdags)markt die door de meeste toeristen bezocht wordt. Hoewel de meesten niet verder komen dan de winkelstraten die speciaal voor de toeristen zijn ingericht. Er rijden speciale shuttlebussen vanuit de belangrijkste toeristensteden, waarna men een uur of drie de tijd heeft om souvenirs of speciaal voor de toerist gemaakte kleren te kopen. Als het even kan probeerde ik deze hordes te ontlopen, en al een dag van tevoren te komen, om zo de markt vanaf het begin tot het einde te kunnen meemaken.

De echte markt – die de meeste toeristen niet zien – is overdekt; een aaneenschakeling van tenten voor de Santo Tomás-kerk. Naast de verschillende eetkraampjes vallen vooral de vele religieuze voorwerpen op. Een deel hiervan wordt door de Maya's geofferd voor of in deze kerk, of bij de Maya-ceremonieplaats op de heuvel Pascual Abaj (*zie later*).

3. Solala

De dinsdag (en vrijdag)markt van de Kaqchiquel-indianen vlakbij het Atitlán-meer. Net zoals de meeste markten was deze markt op het centrale plein bij de grootste plaatselijke kerk. Solala was van oudsher de stad die op de handelsroute lag tussen de Pacific-kust en de hooglanden.

4. Momostenango

De zondagsmarkt van de plaatselijke K'iché-indianen. Meest opvallende hier was de toneelvoorstelling met gemaskerde mannen aan het einde van de dag. De publieke belangstelling was groot en er werd flink met zwepen geslagen in de voorstelling.

Als enige lange blanke viel ik meteen op, en pas na betaling aan de acteurs kon ik wat foto's maken en ging de voorstelling verder.

Verder bezocht ik de wat kleinere markten in Santiago Atitlán (Tz'utujil-Maya's, vooral de vismarkt van bovenaf is mooi), Nebaj (Ixil-Maya's), Todos Santos Cuchumatán (Mam) en Lanquin (Q'eqchi').

De mooiste Maya-klederdracht

De Maya's – en dan met name de vrouwen – in Guatemala en Chiapas dragen nog vaak hun traditionele klederdracht, en zullen dat waarschijnlijk nog decennia lang blijven doen. Het ene volk heeft nog mooiere kleren dan het andere, allen tot stand gekomen via handwerk en vaak veel borduurwerk. Nog een tip voor de aankoop hiervan. Koop ze direct van de mensen zelf, of bij speciale handwerk-coöperatieven. Dan komt het meeste geld bij de makers zelf terecht, en betaal je het minste. Mijn tas was in ieder geval vol met deze kleren. Door twee broeken, drie bloezen, een fleecetrui en twee jassen aan te trekken, lukte me het zonder bijbetaling voor overbagage Guatemala te verlaten. Het was wel zweten.

1. Ixil in Nebaj en omgeving
2. Kaqchiquel in Solala en omgeving
3. K'iché in Chichicastenango en omgeving
4. Mam in Todos Santos Cuchumatán; hier is het de kledij van de mannen die de show steelt.
5. K'iché in Amolonga en Zunil
6. Chamula (Tzotzil) in San Cristobal en omgeving

Gezelligheid, uitgaan

1. Freedom bar, San Pedro La Laguna; na mijn eerste 'hemelse' introductie van trance-muziek tijdens 8 weken Ko Pha Ngan (Thailand) in 2003 en 2004, eindelijk weer eens iets vergelijkbaars in Guatemala. In plaats van de *bucket* in Thailand, deed hier de Cuba Libre het werk om in de dansstemming te komen. En daarna weer genieten. De avonden in San Pedro begonnen meestal met een film bij Alegre Pub. Een café waar ik mede door het gastvrije optreden van de Schotse eigenaar Simon en zijn Guatemalteekse personeel me meteen thuis voelde. Als je geluk had kon het feest in de Freedom bar worden voortgezet tijdens een afterparty bij iemand thuis.
2. Diploma-uitreikingsavonden van de Spaanse school PLQ in Quetzaltenango; linkse strijdlieiders, voordrachten van studenten en de coördinatie, zelf meegebrachte drank en daarna doorfeesten in salsa-café La Rumba. Gelukkig kon ik aan het einde van de reis nog één keer terug naar Xela voor zo'n avond, ik moest namelijk nog een opgeslagen tas ophalen.
3. Café Via Via in Copán; gerund door twee Belgen die weten wat de westerse toerist wil. De gezelligheid ontstond echter al vaak in Hostel La Manzana Verde, en werd in het weekend na Via Via voortgezet in een illegale huisbar en daarna discotheek Papachanga's. Hier maakte de politie echter snel een einde aan de pret, omdat het officiële sluitingstijd was bereikt.
4. El Retiro in Lanquin; een soort all-in-bungalowpark, gedeeltelijk gerund door een Nederlandse bedrijfsleider. Reserveren kan niet, dus kom op tijd want het (biologische) eten (*all you can eat*) is het beste wat ik at in 11 weken, en de avonden kunnen heel gezellig worden, hoewel het publiek wat jong is. De tour naar het nabij gelegen prachtige natuurgebied Semuc Champey zou ik niet via El Retiro doen. Voor half geld kun je deze op eigen gelegenheid doen. Maar dan mis je misschien wat gezelligheid.

Documentaires gezien in Guatemala en Mexico

1. *When the mountains tremble* (1983); o.a. met nobelprijswinnaar Menchu.

Een relaas van de coup gesteund door de CIA in 1954, en de gruwelijkheden van de militaire repressie ook wel 'burgeroorlog' genoemd (die nog tot 1996 zou duren). Reagan had het in zijn verdediging van een plan om meer wapens en instructeurs te sturen naar Guatemala, over communistische agressie die van buitenaf gesteund werd, en het streven naar een beter en vrijer leven voor de Guatemalteekse bevolking.

In werkelijkheid telden slechts het beschermen van de Amerikaanse belangen en bedrijven die in Guatemala geïnvesteerd hadden. Het was deze militaire steun die wel eens van doorslaggevende betekenis zou kunnen zijn geweest, en waardoor de linkse guerilla's hun beloofde steun aan de onderdrukte Maya's niet konden waarmaken. Het waren vervolgens vooral die Maya's die het grootste slachtoffer werden. Om inzicht te krijgen in de verschillende opvattingen van progressieve katholieken die de bevrijdingstheologie volgden en voor de rechten van de inheemsen streden, conservatieve katholieken, evangelische sektes (waaronder ex-president Rios Montt) en een generaal met bloed aan zijn handen, kan ik van harte deze video (7.31 minuten) aanraden die voorkomt in deze documentaire: http://www.youtube.com/watch?v=0HGG0-9_iBs&feature=email

2. *Todos Santos* (opgenomen in 1979, uitgebracht 1982) *Todos Santos, the survivors* (opgenomen in 1987, uitgebracht 1989), *Radio Qman Txun – Chronicle of a Mayan community* (2003)

Drie documentaires die allen zijn opgenomen in Todos Santos Cuchumatán, een dorp hoog in de bergen, dat door de aanleg van een weg in de jaren 60 uit zijn isolement werd gehaald. Eerst een zelfvoorzienende gemeenschap gebaseerd op Maya-tradities (met veel invloed van de sjamanen), kreeg het te maken met tijdelijke migratie naar katoenplantages om het karige inkomen aan te vullen, de katholieke kerk en later de concurrerende evangelische kerk, de burgeroorlog, en de laatste jaren meer permanente migratie naar de VS. Dit heeft grote gevolgen voor de gemeenschap. Wat blijft is het jaarlijkse festival met paardenraces rond Allerheiligen en Allerzielen begin november. Dit zijn nu de enige dagen dat alcohol is toegestaan in het dorp, en worden de zorgen voor even vergeten. Verder valt op dat de mannen nog steeds hun traditionele klederdracht dragen. In de documentaire uit 2003 wordt

ook Fortunato Pablo Mendoza gevolgd in zijn campagne tot nationaal parlementslid. Dat zou een grote vooruitgang zijn omdat de Maya's – die 75% van de bevolking uitmaken – vrijwel niet vertegenwoordigd worden in de nationale politiek. Helaas mislukte het, hij zit nu met een schuld van € 2.500, en is financieel niet meer in staat om zich nog een keer kandidaat te stellen. Hij runt nu een erg informatief museum, met traditionele voorwerpen uit het dorp. Ik interviewde hem tijdens mijn bezoek (zie later).

De documentaires zijn te zien bij de Spaanse school Academia Hispano Maya, hier zijn ook traditionele kleren te koop, waarbij de gehele prijs naar de makers gaat.

3. *Voice of a mountain* (1988); documentaire over de burgeroorlog en de linkse guerilla's die later de finca Santa Anita overnamen, en hier onder andere fairtrade koffie en bananen gingen telen. Reeds besproken in mijn eerste reisverslag.
4. *Zapatistas, chronicle of a rebellion* (2007); besproken in mijn tweede reisverslag.
5. *No nos tienes* (1994); studenten van de San Carlos universiteit in Guatemala City worden gevolgd in hun moeilijke en gevaarlijke strijd voor een rechtvaardiger Guatemala.

Video's over Guatemala nu te zien via You Tube

Op zoek naar meer extra informatie tijdens het schrijven van dit verslag, belandde ik op You Tube. Hier is een keur aan korte films over Guatemala te vinden. Hierbij een kleine selectie.

1. *Ending the Silence* (2003); actuele situatie in Guatemala, waaruit blijkt dat het nog steeds gevaarlijk is om voor rechtvaardigheid op te komen; <http://www.youtube.com/watch?v=9O-98zzw4I&feature=email>
2. *Guatemala's gangland* (2009); schokkende reportage over het leven binnen de bendes in Guatemala City. Hoe kom je erin en raak je er ooit nog uit? <http://www.youtube.com/watch?v=vp3wYljptgE&feature=email>
Met persoonlijk toegevoegd commentaar op 16 juli: 'Shocking, but informative! It shows that under the wrong circumstances everybody can do horrible things. Under the good circumstances everybody can be an angle. So do something about these structural negative circumstances: Stop free trade agreements which lead to poverty and migration to the cities and the US, bring all criminals also in this government and in the army to justice, raise taxes for rich people and foreign companies, use this money for social programs, give Maya's their land back.'
3. *An American genocide* (1999); Beneath the lush green hills of Guatemala lie one hundred thousand corpses, the victims of a genocide funded by the US Government. <http://www.youtube.com/watch?v=IMRUXOgvyUI&feature=email>
4. *Bringing Rios Montt to justice* (2001); hoe is het mogelijk dat deze generaal - als ex-president verantwoordelijk voor de genocide onder Maya's – nog steeds niet berecht is? Als leider van de FRG, blijft hij zelfs anno 2009 nog zeer invloedrijk. <http://www.youtube.com/watch?v=h-9P0VdkTcM&feature=channel>
5. *Mayan Indians* (1996, opgenomen in 1993 tijdens de burgeroorlog); Guatemala's Indian Mayan majority lives in terror of its own government. <http://www.youtube.com/watch?v=yKfE8gTVzKk&feature=email>
6. *Truth and reconciliation* (2000); The rule of Guatemala's new democratic President is still compromised by military officers implicated in the murder of civilians during Guatemala's civil war. <http://www.youtube.com/watch?v=LTSUF-2QUK4&feature=channel>

Triestheid

Enkele zaken (van onvergelykbare ernst) die diepe indruk op me maakten in negatieve zin, maar die tegelijk lessen voor de toekomst kunnen zijn.

1. Enkele passages uit het boek *Bitter Fruit – The story of the American Coup in Guatemala* door Stephen Schlesinger en Stephen Kinzer (2005):

- René de León Schlotter, leider van de Christen Democraten in Guatemala en van de wereldwijde Christendemocratische beweging, in 1976 voor het Amerikaanse Congres: 'Quite apart from the violence that comes from normal, ever-present social and economic factors this phenomenon of violence is political, carried out for political reasons: the establishment of terror for the general purpose of eliminating an adversary. Another feature of this phenomenon is that it is mainly from the right. ... Groups of the extreme right have used violence as their only tool. (...) Allow me to reaffirm that the responsibility of the United States, although indirect, is very real and serious. With its policy of supporting dictatorships, the US has collaborated in strengthening of these regimes and burdened our people with debts, often for the most superfluous programs. With its policy of military and policy assistance, the US has collaborated in the acts of repression, and consequently in the violation of human rights..These types of assistance weigh heavily on a developing people, whose efforts should all be concentrated on promoting production and achieving greater social justice.' (pagina 250-251)

Desondanks bleef Amerika het regime met militaire trainingen en wapens steunen in de gruwelijke jaren 80. Ze kunnen in ieder geval niet zeggen: Wir haben es nicht gewußt.

- 'As the 1980s began (...) death squads linked to the Army reached into every sector of national life. Street-corner murders of lawyers, schoolteachers, journalists, peasant leaders, priests and religious workers, politicians, trade union organizers, students, professors and others continued on a daily basis.' Ex-burgemeester Manuel Colom Argueta: "you will see that every single murder is of a key person. They are not all of the same ideological orientation. They are simply the people in each sector or movement who have the capacity to organize the population around a cause." Een paar dagen later werd hij vermoord.

'The intention of the military leaders was essentially to destroy the political center. Anyone not supporting the regime was almost by definition an leftist, and therefore an enemy. The military apparently believed that eliminating the center preclude the possibility of a moderate government, therefore leaving the citizenry a sterile choice between a revolutionary Communist regime and the existing military dictatorship. (...) Vice-President Fransisco Villagran Kramer, who resigned to protest the government role in terrorism. "Death or exile is the fate of those who fight for justice in Guatemala," he said.' (p.251-252)

Het lijkt me een wijze les voor iedereen die opkomt voor rechtvaardigheid in Nederland of daarbuiten. Dit met het oog op de stijgende populariteit van Wilders en de – mijns inziens – nu snel dichterbij komende crises als oprakende olie, klimaatverandering, voedselschaarste en werkloosheid. Het midden in Nederland heeft hier namelijk geen afdoende oplossingen voor, en blijft vasthouden aan het neoliberalisme en blijft vertrouwen op de markt en de bewuste consument. Ooit loopt dit fout, en gaan mensen kiezen voor of extreem rechts of voor een links alternatief. Een alternatief dat nog ontwikkeld moet worden, maar waar weinig schot in zit vanwege angstige en/of weinig visionaire politici.

Ga ik te ver? Een citaat uit een artikel van Malou van Hintum en Jan Tromp: 'Een man die voorstelt om met scherp te schieten op, we halen Wilders eigen werk aan, "reischoppers als voetbalhooligans, krakers, antiglobalisten of ander verwerpelijk tuig", is elke proportie uit het oog verloren.' zie: http://www.volkskrant.nl/binnenland/article510950.ece/Wilders_is_respectabel,_als_papegaai

Hopelijk laten de Christendemocraten in Nederland nu snel zien dat ze ook een deel van het rechtvaardigheidsgevoel van hun partijgenoot in Guatemala hebben (zie hiervoor). Gezien het kabinet Balkenende 1 met de LPF, vrees ik echter het ergste.

2. Het uitzicht tijdens de reis van de Guatemalteekse / Mexicaanse grens Bij Frontera Corozal / El Technica naar Flores. Waar enkele decennia geleden nog tropisch regenwoud stond, nu slechts weilanden en veeranches, af en toe afgewisseld met tuinbouwbedrijven, een enkele zelfvoorzienende boerderij en al dan niet in brand staande bosjes, of de resten hiervan.

3. De huizen en palmbomen aan de Atlantische kust bij Livingston, die langzaam worden opgegeten door de stijgende zeespiegel vanwege klimaatverandering.

4. **Een Australische macho in El Retiro over de Guatemalteekse bevolking:** “Efficiency komt niet eens voor in hun woordenboek.”

Inderdaad wij westerlingen gaan erg efficiënt om met de steeds schaarser wordende hulpbronnen, en trekken de rest van de wereld in onze val mee. Hopelijk gaan we op tijd inzien dat we kunnen leren van volkeren die geen uitputting en vervuiling kennen, en Moeder Aarde vereren. Ik had dit ook op dat moment kunnen zeggen, maar schatte zo in dat ik niet helemaal begrepen zou worden, dus hield mijn mond maar.

5. Een **Maya-ceremonie** door de familie (inclusief zijn vrouw) op de plek waar een 26-jarige TucTuc-chauffeur een paar dagen eerder verongelukte op de weg tussen San Marcos en San Pablo aan het Atitlán-meer.

6. De (redelijk dure) **bootreis van Rio Dulce naar Livingston**; wat beloofde een mooie tocht te worden over een rivier met veel vogels, dorpen en een kloof, werd een nachtmerrie. Tenminste voor degene die voorin de boot zaten, waaronder ik. De bootsman had ondanks de hoge golven een bepaald tijdschema in zijn hoofd (hoewel de boot niet meer terughoeft die dag), en weigerde – ondanks steeds feller wordende protesten van me – zijn snelheid aan te passen. Wat leidde tot een klap op het water elke paar seconden. Dat betekende niet alleen geen mogelijkheid foto's te maken, maar ook een uur durende aanslag op mijn knieën en rug (zitten was al niet meer mogelijk). Ik ontplofte bijna toen er wel tijd was voor een pauze van zo'n half uur bij een (bevriend) café. Handgemeen bleef uit (vloeken niet), maar ik kwam er weer eens achter dat ik erg slecht kan omgaan met mensen die mijn gezondheid doelbewust schaden.

Indrukwekkendste momenten

1. **Kerk Nebaj**

Bij de ingang van de kerk zag ik een beeld van een gekruisigde Jezus. Niets abnormaals zou je zeggen. Maar vlakbij was een schilderij opgehangen waarop Maya-mannen werden gemarteld (opgehangen met de handen op de rug aan een soort galg) en gedood door soldaten. Met daarbij een huilende vrouw. Precies op dat moment begon een vrouw bij het altaar te huilen. Of dat om een geliefde ging die tijdens de burgeroorlog was gedood weet ik niet, maar ik kreeg er wel kippenvel van.

2. **Interview met boerenleider Aparisio Perez Guzman (CUC) in Guatemala City**

Zie voor video van dit interview (met hulp van Noticias te Amsterdam gemaakt):
<https://www.youtube.com/watch?v=hH8BCS8O87I&t=10s>

Hij is één van de leiders van de boerenbeweging CUC (Comité de Unidad Campesina) met 40.000 leden één van de grootste boerenbewegingen in Guatemala. Deze beweging is ook aangesloten bij de wereldwijde boerenbeweging Via Campesina (waar b.v. ook de Nederlandse Nederlandse Akkerbouw Vakbond lid van is). Het kantoor van de CUC is gevestigd in Guatemala City, de *no-go-area* voor toeristen, vanwege het geweld, de berovingen en de moorden op o.a. buschauffeurs (als ze geen geld afdragen aan de maffia). Ik maakte me dus behoorlijk wat zorgen. Via een bus en een aansluitende taxi bereikte ik een met slagbomen en bewakers beveiligde compound. De terugreis ging op dezelfde wijze. Uiteindelijk gebeurde er niks bijzonders.

De CUC-leden hebben zwaar geleden tijdens de burgeroorlog, vele boeren(leiders) zijn vermoord of 'verdwenen'. Het gesprek ging vooral over de nadelige gevolgen van de vrijhandelsverdragen CAFTA (Centraal Amerika met de VS) en ADA (associatieakkoorden met de EU, waarover nog wordt onderhandeld). Beiden zijn even erg en leiden volgens Guzman tot: migratie van boeren naar de VS en van het platteland naar de stad, meer armoede en geweld, prioriteit voor de belangen van multinationals in de mijnbouw, waterkrachtenergie en export van landbouwproducten en van de rijkste 24 families in Guatemala, boven de belangen van de (inheemse) boeren. Ook ging hij specifiek in op de nadelen van de exportgerichte landbouw (suikerriet, bananen, rubber, palmolie) voor de voedselzekerheid, het milieu en de landrechten van de Maya-bevolking. Ik nam het interview op video op, met behulp van de Deense medewerker Mikkell Moldrup-Lakjer, die de zijn uitspraken in het Engels samenvatte.

Ik was blij met deze schat aan informatie door een persoon die de boeren vertegenwoordigt die dagelijks met neoliberal westers beleid te maken hebben. Hopelijk kan ik deze video in Nederland gebruiken in de strijd tegen de onwetendheid bij politiek en burgers én tegen de machtige lobby van het multinationale bedrijfsleven voor de exportgerichte landbouw en liberalisering binnen de landbouw. Het wordt de hoogste tijd dat maatschappelijke organisaties als het Wereld Natuur Fonds en Solidaridad nu eindelijk stoppen met het steunen van deze multinationals, door hun een 'duurzaam' imago te verschaffen.

3. Interview met Fortunato Pablo Mendoza, 'dorpsleider' en voorvechter behoud inheemse cultuur in Todos Santos Cuchumatán

Met behulp van Kat Pedersen – tijdelijk coördinator van de Spaanse school Hispano Maya – interviewde ik deze kleurrijke persoon.

Via zijn inheems museum, lessen op scholen, en de bouw van een religieus Maya-gebouw, komt hij vooral op voor het behoud van de tradities in dit prachtig gelegen dorp. Onder invloed van de katholieke kerk, maar vooral door evangelische sekten, worden sjamaanse rituelen steeds verder verdrongen. Nog maar 1% van de bevolking houdt er aan vast.

Fortunato koos als kandidaat parlamentslid voor de partij UNE – de partij van de huidige president Colom – in plaats van voor de radicaal linkse URNG (waaronder ex-guerilla's), omdat hij een geleidelijke en geen radicale verandering wil. Colom geeft hij nog twee jaar de tijd om zijn beloftes voor meer gerechtigheid waar te maken. Deze zijn cruciaal, daarna krijgt hij als hij succes boekt de kans om door te gaan, anders dreigt een fase van meer radicalisering en geweld. Hij voelt zich *ahorita* (nu) nog veilig, om te zeggen wat hij denkt en om mensen te organiseren. Maar voor hoe lang? De ultrarechtse partij *Partido Patriota* wil een veel grotere rol voor het leger om de criminaliteit de kop in te drukken. Rios Montt zit niet achter tralies maar blijft een zeer invloedrijk politicus. Het symbool van zijn partij de FRG - de blauwe hand - is te zien op talloze huizen op het platteland, waar vreemd genoeg de Maya-nabestaanden van zijn schrikbewind leven. Daarentegen is links versnipperd en zeer klein in het parlement. Hoe lang pikken de Maya's de onrechtvaardige toestand nog? Een gezamenlijke politieke partij leek Fortunato wel een goed idee.

De migratie naar de VS lijkt het hoogste doel van de meeste jongeren in het dorp. Dit lijkt een verbetering ten opzichte van de tijdelijk arbeid op katoenplantages (onder zeer slechte arbeidsomstandigheden), vooral omdat men veel meer geld verdient. Het leidt echter tot ontwrichte gezinnen vanwege de jarenlange of zelfs definitieve afwezigheid van mannen. Inmiddels verschijnen er met het in de VS verdiende geld, overal nieuwe huizen in Amerikaanse stijl, en verwestert de jeugd o.a. invloed van westerse muziek en het internet.

Voor sjamanen en een collectief Maya-geheugen is dan steeds minder plaats.

4. Maya-ritueel op Pascual Abaj, een heuvel met Maya-altaar vlak buiten Chichicastenango

5. Viering van het Maya-nieuwjaar op 22 mei in Momostenango

Maar in sommige gebieden zijn de Maya-tradities nog springlevend. Beide plaatsen liggen in het K'iché-gebied. Op Pascual Abaj worden geregeld rituelen gehouden. Deze zondagmorgen ging een oudere man en vrouw met een jongere man, waarschijnlijk hun zoon, langzaam naar boven. Later bleek omdat de jongere man slecht ter been was, men een ceremonie ter genezing uitvoerde. Het betekende vooral het offeren van allerlei voorwerpen als kaarsen, suiker, koekjes en ander voedsel. Die werden verbrand vanuit een zorgvuldig opgebouwde cirkel. Daarna trok men speciale kleren aan, waaronder een hoofddoek. Onder het offeren las de oudere man voor uit een boek, en ook de vrouw en jongere man baden en smeekten soms om genezing. Hiervoor werd ook een tak gebruikt waarmee de man zich op zijn been sloeg.

Na zo'n anderhalf uur voegden andere Maya's – ook Kaqchiquels – zich bij het altaar, en starten een vergelijkbaar ritueel. Gelukkig mocht ik deze rituelen bijwonen, en er foto's van maken. Ik ging net op tijd weg, want kwam een grote toergroep toeristen tegen op weg naar de heuvel.

Op 22 mei was het Wajshakib Batz of te wel Maya-nieuwjaar, de start van een nieuwe 260 dagen

durende periode die cholq'ij of tzolkin-jaar wordt genoemd. Momostenango is één van de weinige overgebleven plaatsen in Guatemala die zich nog houdt aan deze Maya-kalender.

Het feest werd gevierd op een heuvel, en was een wonderlijke mix. Enerzijds was er de serieuze kant waarbij via verbranding op grote vuren offers werden gebracht vergezeld van gebeden om een goed nieuwjaar, anderzijds stond er een keurig dansbandje te spelen waarop vooral door dronken mannen gedanst werd. Maya's kunnen door een gebrek aan een enzym dat alcohol afbreekt, erg slecht tegen drank. Dus al gauw werd het een beetje beschamend om aan te zien. Sommige mannen hadden ook wonden van het vallen. Ik was welkom, geholpen door wat oudere Maya-mannen die ik op de weg er naar toe ontmoette. Het was ook gemakkelijk om contact met anderen te krijgen, maar toen een aardige ex-VS-ganger naar huis ging, hield ik het ook maar voor gezien.

6. De vis wordt schoongemaakt in Livingston

Even kijken wat er aan het water gebeurt, dacht ik, en sloeg een klein steegje in. Wat volgde was een fotograferparadijs, met reigers, fregatvogels, pelikanen en meeuwen die op de resten van de zojuist schoongemaakte vissen afkwamen.

7. De gastvrije ontvangst binnen het modeldorp Acul

Het dorp bereikte ik te voet vanuit Nebaj; het centrum van de Ixil-driehoek, waarbinnen de bevolking enorm geleden had tijdens de militaire repressie. Acul was een zogenaamd *polo de desarrollo*, een modeldorp, waar nabestaanden van de verschillende massamoorden werden samengebracht door het leger. Zij hielden strenge controle over deze dorpen, die sommigen als concentratiekamp ervoeren. In één van de eerste huizen stond een oudere man met een dochter door een open raam te kijken. Ik vroeg of ik foto's mocht maken, en dat mocht. Hij nodigde me ook uit op zijn erf, waar zijn vrouw en dochter kledingstukken aan het weven waren. Ook op het centrale plein ontmoette ik veel belangstellende mannen. Mijn detailkaarten van het gebied deden het namelijk goed. Ook kon ik hen met veel genoegen uitleggen waar Nederland en Europa lag, via een tekening in het zand. Het leek wel of de geschiedenis voor even vergeten was.

Meer informatie:

PLQ, Spaanse school in Quetzaltenango met een links-pagina voor meer informatie over Guatemala:

<http://www.plqe.org/links.html>

Guatemala Solidarity Network: <http://www.guatemalасolidarity.org.uk/>

Guatemala Solidarity Network: the blogs (archieff): <http://gsn.civiblog.org/blog>

Guus Geurts

Amsterdam, 16 juli 2009

guusgeurts@yahoo.com

www.guusgeurts.nl